

STRESZCZENIE PRACY DOKTORSKIEJ

Piotr Ślusarczyk

Religia i polityka w polskojęzycznych wydaniach pism Abdula Ala Maududiego, Sajjida Kutba oraz Alego Al- Tantawiego

Dysertacja analizuje teksty muzułmańskich fundamentalistów wydanych w języku polskim, kładąc nacisk na przenikanie się treści religijnych i politycznych. Badania opierają się na stosowanej w naukach o polityce jakościowej analizie treści oraz narracji, wzbogaconej o instrumentarium z dziedzin tekstologii, semiotyki czy teorii literatury. Analizę przeprowadzono z wykorzystaniem modelu komunikacyjnego Romana Jakobsona oraz modelu Serge'a Tchakhotine'a, co pozwala zrozumieć motywacje nadawcy, przekaz natury perswazyjnej i projektowanego odbiorcy. Autor bada także politykę wydawniczą instytucjonalnego nadawcy (Stowarzyszenia Studentów Muzułmańskich), identyfikuje współpracujące podmioty i napięcia między komunikatami budującymi wizerunek publiczny a treściami wykorzystywanymi w kręgu komunikacji endocentrycznej. Metodologia pracy odpowiada podstawowym założeniom politologii religii, analizując dorobek piśmienniczy pod kątem oddziaływań instytucji i idei na rzeczywistość społeczno-polityczną oraz politycznych implikacji idei religijnych.

Jednym z celów pracy jest wydobywanie perswazyjnego komunikatu religijno-politycznego, konceptualizacja ideologicznego charakteru przekazu oraz uchwycenie tożsamości aktora instytucjonalnego. Rozpoznania obejmują także stosunek politycznego islamu do demokracji, przedstawiając złożoność tego zagadnienia i kontekst historyczny. Autor analizuje pojęcie demokracji liberalnej, podkreślając jej niesumaryczne znaczenie i skłonność do absorbowania różnych idei. Przy czym przyjęto założenie, że wartością kluczową dla demokracji liberalnej pozostaje równowaga między wolnością jednostki a udziałem obywateli w rządzeniu oraz ochrona praw i wolności obywatelskich.

Podstawową kategorię pracy stanowi pojęcie „fundamentalizmu islamskiego”. Jako punkt wyjścia do analizy uczyniono rezultaty badań przeprowadzonych w ramach projektu naukowego realizowanego w American Academy of Arts and Sciences w Bostonie w latach

1989-1993; specjaliści reprezentujący nauki społeczne i humanistyczne przeprowadzili szeroko zakrojoną analizę tego zjawiska, a wnioski z ich pracy zostały wykorzystane przez Bassama Tibiego w jego klasycznym opracowaniu z 1995 roku pt. „Fundamentalizm religijny”. Bassam Tibi, niemiecki uczony pochodzący z Syrii, opisuje fundamentalizm jako ideologię polityczną, która sprzeciwia się sekularnemu państwu narodowemu oraz modernizmowi, pluralizmowi i wolnościowej tolerancji. Charakteryzuje go roszczenie do uniwersalizmu, prymat kolektywizmu nad dobrem jednostki, idea władzy Boga oraz przekonanie, że upolityczniona religia ma wymiar soteriologiczny. Wyróżnikiem islamskiego fundamentalizmu jest dążenie do zbudowania państwa muzułmańskiego i stosowania szari'atu jako prawa religijnego. Fundamentalizm islamski jest postrzegany przez swoich zwolenników jako lekarstwo na problemy społeczne i polityczne świata muzułmańskiego, jednakże jego realizacja wymaga przemian społecznych, politycznych i cywilizacyjnych. Stanowi on alternatywę dla obecnie funkcjonujących modeli porządku kulturowego i politycznego, wpisując się w szerszy kontekst islamu politycznego.

Tekst porusza również kwestie związane z integracją społeczności muzułmańskich w Europie i wyzwania związane z politycznym islamem, który może stanowić zagrożenie dla pokojowego współżycia oraz wartości demokratycznych i równości. W tym miejscu ujawnia się z jednej strony potrzeba dialogu i identyfikacji grup muzułmanów gotowych do współpracy z demokratycznymi społeczeństwami europejskimi, z drugiej konieczność zapewnienia bezpieczeństwa ideologicznego, politycznego i kulturowego w kontekście ekstremizmu religijnego.

W niniejszej rozprawie podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania problemowe:

- jakie teksty wprowadzane do obiegu czytelniczego przez oficjalnie działające stowarzyszenia muzułmańskie w Rzeczypospolitej Polskiej spełniają kryteria islamskiego fundamentalizmu?
- jak one funkcjonowały i funkcjonują w oficjalnym obiegu komunikacyjnym?
- jaka wizja stosunków społeczno-politycznych została wyrażona w tychże tekstach?
- z jakich teologicznych i politycznych źródeł wizja ta wyrasta?
- jakie są polityczno-społeczne implikacje światopoglądu wyrażonego w badanych pismach, wyrastającego z myślenia w kategoriach religijnych?
- jaką koncepcję szariatu, dżihadu oraz da'wah zawierają badane publikacje?
- jaki stosunek do demokracji liberalnej, zachodnich swobód obywatelskich oraz zachodniej koncepcji praw człowieka ujawnia się w badanych publikacjach?

- jakie możliwe zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego i politycznego niosą ze sobą wyrażane w tychże publikacjach treści?

Materiał piśmienniczy analizowany w niniejszej pracy wybrano na podstawie zobiektywizowanych kryteriów. Analizie poddano teksty:

- 1) wydane w języku polskim (tłumaczenia, adaptacje lub parafrazy tekstów obcych);
- 2) mające postać druku zwanego (książki);
- 3) opublikowane przez działające w Polsce organizacje muzułmańskie;
- 4) zawierające upolitycznioną wizję islamu, na którą składają się kategorie szariatu, dżihadu oraz da'wah;
- 5) autorów odgrywających znaczącą rolę w ruchu islamistycznym.

Na dobór materiału wpływ miała także przyjęta metodologia jakościowa. Szczegółowa analiza wielu publikacji wymagałaby przyjęcia zupełnie innych ram badawczych. Główny nacisk położono więc na autorów, których publikacje wydawano kilkakrotnie lub teksty, mające więcej niż jedno wydanie, aby wykluczyć uogólnienia bazujące na działaniach incydentalnych. Zastosowane kryteria pozwalają wyróżnić zbiór, na który składają się teksty autorstwa Sajjida Kutba, Abdula Ala Maududiego oraz słabo rozpoznanego w literaturze naukowej piśmiennictwa Ali Al-Tantawiego. Analizie poddano następujące pozycje:

1. Sayyid Abul A'la Al-Maududi, *Zrozumieć Islam*, 2003 [wyd. 3];
2. Abou Al-A'ala Al-Maududi, *Przesłanie osobowości proroka*, Białystok 1993;
3. Abou Al-A'ala Al-Maududi, *Życie w islamie*, Łódź 1993;
4. Abul A'la Maudoodi, *Islam – dzisiaj*, [Warszawa] 1991;
5. Sayyid Kotob, *Islam religią przyszłości*, [Białystok] 1995;
6. Sayyid Kotob, *Islam*, [Białystok] 1995;
7. Ali Al-Tantawi, *Wprowadzenie do islamu*, 1993 [wyd. 2.: Ali Al-Tantawi, *Ogólny zarys religii islamu*, Białystok 1999.

Słowem, praca ta skupia się na analizie treści i narracji książek (druków zwartych) autorstwa Abdula Ala Maududiego, Sajjida Kutba oraz Alego Al-Tantawiego, wydanych w języku polskim przez Stowarzyszenie Studentów Muzułmańskich w Polsce po roku 1989 roku. Najstarszy druk w niniejszym spisie pochodzi z 1991 r., najnowszy zaś z 2003 r. Nie oznacza to jednak, że treści fundamentalistyczne znikają z jawnego obiegu czytelniczego –

przykładowo: praca Maududiego dostępna na stronie internetowej prowadzonej przez Muzułmański Związek Religijny w RP (stan na lipiec 2023 r.).

Przeprowadzona analiza treści wykazała, że ujawniająca się w analizowanym materiale antropologiczna wizja człowieka jako „niewolnika Allaha”, historiozofia głosząca, że islam jest najdoskonalszą religią także w aspekcie politycznym, konieczność bezwarunkowego posłuszeństwa nakazom religijnym, także tym akceptującym przemoc jako narzędzie rozwiązywania konfliktów, do tego wizja państwa teokratycznego („republika islamska”), salafistyczny szowinizm, głoszący, że grzeszny muzułmanin jest lepszy niż czyniący dobro niewierny oraz gloryfikacja nienawiści wobec innowierców, bluźnierców czy apostatów stoją w jawnej sprzeczności z doktryną liberalnej demokracji oraz jej aksjologią. Ponadto podążenie drogą proponowaną przez wydawców pism, polegającą na uznaniu Maududiego, Kutba i Tantawiego za autorytety religijne, musiałoby skutkować przyjęciem postawy izolacjonistycznej (wizja zepsutego Zachodu), konfrontacyjnej (społeczeństwo jako przestrzeń konfliktu z *kufir*), a także antyrównościowej, antywolnościowej i antyfeministycznej (gloryfikacja teokracji islamskiej opierającej się na modelu patriarchalnym). Ustalenia te, w przekonaniu autora pracy, powinny zapoczątkować systemowe badania nad działalnością propagandową organizacji muzułmańskich w Polsce.

Praca składa się z czterech rozdziałów, dzielących się na dwie części – pierwsze dwa rozdziały stanowią rozważania natury metodologicznej, koncentrujące się przede wszystkim na paradygmacie politologii religii, problemie politycznego islamu, a także takim zagadnieniom jak dżihad, szariat oraz da’wah. W pozostałych rozdziałach przeprowadzono analizę treści i narracji wyżej wymienionych prac politycznych myślicieli islamskich.